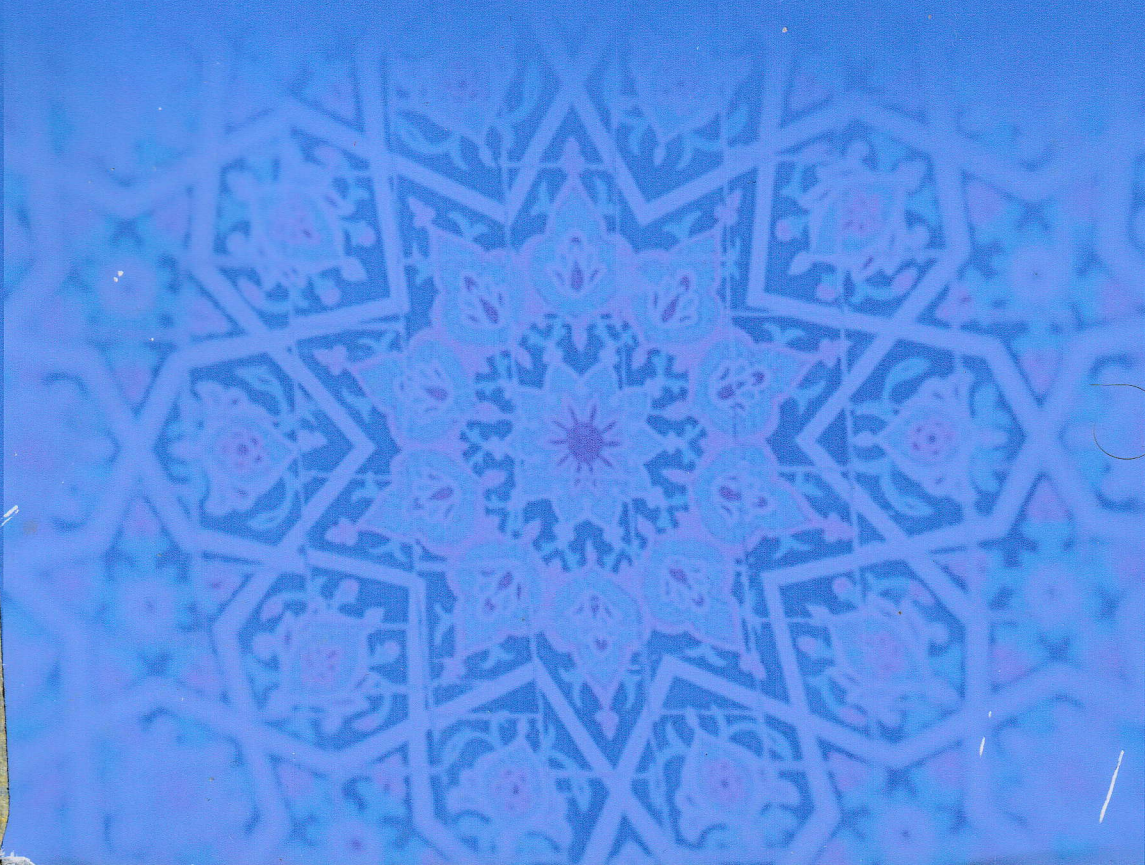

“ADABIY MANBASHUNOSLIK
VA MATNSHUNOSLIKNING
DOLZARB MUAMMOLARI”
MAVZUSIDAGI
RESPUBLIKA ILMIY-AMALIY
ANJUMANI MATERIALLARI

*Toshkent shahri,
27-oktabr, 2021-yil*

MAS'UL MUHARRIR:

Rashid Zohidov,
filologiya fanlari doktori, dotsent

NASHRGA TAYYORLOVCHILAR:

Zilola Shukurova,
filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori

Azamat Atayev,
Adabiy manbashunoslik va matnshunoslik kafedrası o'qituvchisi,
tayanch doktorant

MUHARRIR:

Manzar Abdulxayrov
Adabiy manbashunoslik va matnshunoslik kafedrası dotsenti,
filologiya fanlari doktori

MUSAHHIH:

Sobir Mansurov
Adabiy manbashunoslik va matnshunoslik kafedrası
katta o'qituvchisi

MATN TERUVCHI:

Dilorom Fayziyeva,
Adabiy manbashunoslik va matnshunoslik kafedrası o'qituvchisi

БОБУР ЛИРИКАСИГА БИР НАЗАР

Абдулхайров Манзар Хусанович,
Алишер Навоий номидаги ТошДЎТАУ
Адабий манбашунослик ва матншунослик
кафедраси доценти, филология фанлари доктори

Захириддин Муҳаммад Бобур поэзияси мумтоз шеъриятимизда ўзига хос ўрин тутади. Максуд Шайхзода таъбири билан айтганда: «Бобур поэзияси лириканинг сўнмас инжуларидан тузилган. Бу поэзияга ажойиб самимият, бадий соддалик, чинакам ҳиссиёт сингдирилган». Ана шу куч унинг шоир ва шахс сифатида шаклланишида замин ҳозирлади. Зеро, у кенг дунёқараши ва беназир ақл-заковати билан Ҳиндистонда бобурийлар сулоласига асос солди.

«Бобурнома» асари билан дунёнинг энг машҳур тарихнавис олимлари каторидан ҳам жой олди. Адабиётимиз, туркий тилнинг тараққиётида, кадр топишида бетакрор ғазал ва рубоийлари, айниқса, «Мубаййин» («Баён этилган»), «Хатти Бобурий» ва Аруз ҳақидаги рисолаларининг аҳамияти бебаходир. Албатта, ўлкамизда Бобур асарларини ўрганган бобуршуносларнинг рўйхати узундир. Чет элларда ҳам унинг шахси ва асарларининг тадқиқ этилиши бундан кам эмас. Масалан, Ҳарольд Ламб, Румер Годен, Ж. Лейден, В. Эрскин, Паве де Куртейл, А. Кейзер, Аннет, Ҳенри Бевериж, Эйжи Мано, Жон Луи Бакие Граммон, Ж. Лейден, А. Бевериж, У. Тэкстон, Монстюарт Элфинстон, Ф. Кўпрулу, Ю. Билол, Т. Сейхан, А. Билкан, А. Алпарслон, А. Самойлович, М. Салье, Рашид Раҳмати Арат, Йугжит Навалпурий ва Шафика Ёркин сингари бобуршунос олимлар шулар жумласидандир.

«Бобур дилбар шахс. Уйғониш даврининг типик ҳукмдори, мард ва тадбиркор одам бўлган. У санъатни, адабиётни севарди, ҳаётдан ҳузур қилишни яхши кўрарди» (Жавоҳар Лаъл Неру). Дарҳақиқат, у яратган ғазаллар, рубоийлар – бунинг ёркин ифодасидир. Шеърларида у ишқ, айролик аламларини ҳамда чуқур ахлокий, ижтимоий-сиёсий, диний-тасаввуфий фикрларни чиройли алфозда тараннум этилган. Шу билан бирга, унинг тафаккур зайлида гоҳо изтиробдан тафаккур ўсиб чиқади ва бу армонли изтироб уни бир сония ҳам тарк этмайди ва шеърятининг асосига айланди. Бобур ўзи яшаган даврнинг мураккаб ижтимоий муҳит руҳини, унинг атрофида рўй бераётган бўҳтону маломатларни чуқур ҳис этиб қаттиқ ториқади ва баъзан бунинг оқибатида ўз аҳларида пайдо бўлган умидсизликни кўриб шундай ёзади:

Толёй йўки жонимга балолиғ бўлди,
Ҳар ишники айладим хатолиғ бўлди.
Ўз ерни кўйуб, Ҳинд сори юзландим,
Ё Раб, нетайин, не юз қаролиғ бўлди?!

Бобур наздида ҳар қадамда Парвадигори олам синовлари бор – буларнинг адоғига етишиш кийин. Шунинг учун инсон бу фоний дунёда ҳар бир босган қадамини тўғри идрок этиши жоиз. Шу биргина рубоийда ватанидан кўнглини, умидини узолмаган шоир қалбининг нидолари, бир жаҳон ҳасратлари бор.

Шоир шеърлари ошиқнинг забун аҳволи аминий муҳаббат кўринишларида бўй кўрсатади. Улардаги маъно ва мазмун мутаносиблиги, фикрий ифоданининг рангинлиги кишини ҳайратга солади:

Хавоға дуди охин тутратур ишқ аҳли ғайратдин,
Сабо таҳрикидин ҳар гаҳ паришон бўлса парчамлар.

Шоир наздида маломатни бошга олмаса, у чин ошиқ эмас. Шу маънода ушбу байт маъноси қуйидагича: ишқ дардига мубтало бўлган муҳаббат аҳлининг кўнглида Аллоҳнинг инояти билан шундай ғайрат-шижоат пайдо бўлади, кўнглидаги оҳ-воҳларидан чиққан тутун ҳавони титратади. Натижада тонготар чоғда эсан майин шамол ҳаракатидан байроқлар ёйилиб кетади. Ушбу байтнинг замиридаги ботиний маънони яна шундай талқин қилиш мумкин: ишқ дардига мубтало бўлган муҳаббат аҳлининг кўнглида Аллоҳнинг инояти билан шундай ғайрат-шижоат пайдо бўлади, ҳатто кўнглидаги оҳ-воҳларидан чиққан тутун ҳавони титратади. Натижада тонготар чоғда эсан майин шамол ҳаракатидан ёрнинг майдалаб ўрилган сочи; зулфи ёки кокили ёйилиб кетади.

Тарки номус айлабон бадном бўлғил ишқ аро,
Ким сени ошиқ дегай номусу номинг борида.

Юқоридаги байтда ифодаланишича, чинакам ошиқ ор-номус деб ошиқликдан етадиган азобларга бардош беролмай ундан воз кечолмайди, балки бу йўлда тўсиқ бўладиган ҳар қандай кийинчиликларни енгиб ўтишга шай туради.

Гурбату ҳижронға қолдим, оҳ ул жон илгидин,
Жонға етгим эмди гурбат бирла ҳижрон илгидин.

Ижодкор шеъриятида бу ифода, яъни ишқ таври борган сари янада жонлана боради. Шу маънода мазкур байтни шундай шарҳлаш мумкин: маъшуканинг дастидан фироқ ва мусофирлик аламлари ичида қолиб кетдим ва ахийри, айролик ва ғарибликдан ўз жонимга етдим. Зотан, биргина сўз, аниқроғи, «гурбат» сўзи кишида ишқ атворини ифодалаш билан бирга шох ва шоир шахсиятидаги рухий кечинмаларнинг очкичи вазифасини бажараётгандай таассурот уйғотади. Зеро, шоир гурбат шарҳини битишда ўзини нотовондек ҳис этади:

Ҳижрон қафасида жон қуши рам қиладур,
Гурбат бу азиз умрни кам қиладур.
Не навъ битай фироқу гурбат шарҳин –
Ким, кўз ёши номанинг юзин нам қиладур.

Заҳириддин Муҳаммад Бобур ўз асарлари билан ўзбек тили ва адабиётини раўнақига, жонли сўзлашув тилига яқинлаштиришга муносиб ҳисса бўлиб қўшилди:

Куёшим ҳар сориға азм қилса, зарраи қолмон,
Не учунким, агар айрилсам ондин, кун кўра олмон.

Мумтоз адабиётда «куёш» ёруғлик, гўзаллик тимсоли. Ғурбат – фироқ, айрилиқ тимсоли. Маъшуқа кўйидан изтироб чекаётган ошиқ хижронзада ғурбатдан торикади, олам гўё куёшсиз қолса қандай ҳолга тушса, маъшук ҳам ёрсиз шундай ҳолга тушади. Аслида эса ана шу куёш – Ёр тимсоли. Унинг ҳажри – ёрдан айроликдир. Токи «куёш» ҳаракатда экан, демак ҳаёт бардавомдир. Юқоридаги мисраларда ошиқнинг маъшуқага муҳаббати хижронидан туғилган изтироблари замирида намоён бўлади.

Ўлум уйқусига бориб жаҳондин бўлдум осуда,
Мени истасангиз, эй дўстлар, кўргайсиз уйкуда.

Юқоридаги байт ҳасби ҳол руҳида ёзилган бўлиб, маъноси шундай: киши бу дунёни тарк этмагунча ҳеч вақт тинч бўлмайди. Айни маънода агар Бобуршоҳни бирор вақт хотиржам топмокчи бўлсангиз, бу фақат унинг уйқусидагина рўй беради. Бундан хулоса шуки, инсон бу дунёда доимо бедорликни касби камол қилмоғи лозим. Чунки бусиз киши ҳеч вақт мақсад манзилига ета олмайди:

Ғафлат уйқусидин уйғон, гар тилар бўлсанг мурод,
Ким етар мақсадға ҳар ким, бўлса ул бедоррок.

Байт мазмуни: эй ғофил банда, ўзингни ҳар куйга солиб бўлса-да, бу фоний дунёнинг макру ҳийлалиридан огоҳ бўлиб, фурсатинг борида уйғон, зеро, мақсад манзилига етганларнинг барчаси доимо бедор бўлишган. Кўринадики, унинг шеърятини ичдан алоҳида нурлантириб турган жиҳат – бу самимиятдир. Ана шу хусусият шоирнинг одамийлик туйғуларига янада жон бағишлайди.

Бобур поэзиясининг асосий мавзуси ошиқона изтироблардир. Бу изтироблар замирада улкан қалб соҳибининг ички туғёнлари мужассам:

Хазон япроғи янглиғ гул юзунг ҳажрида сарғардим,
Кўруб раҳм айлагил, эй лоларух, бу чехраи зардим!

Хуллас, шоҳ ва шоир Захириддин Муҳаммад Бобур поэзияси – содда, аниқ ва равон услуб, нафис, ширали ва бой тил билан ёзилганли билан китобхонни мафтун этади. Киши кўнглида эса яшашга завқу шавқ, ишқ ва бедорлик туйғусини уйғотади.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Захириддин Муҳаммад Бобур. «Бобурнома» Порсо Шамсиев, Содик Мирзаев ва Эйжи Мано (Япония) нашрлари асосида қайта нашрга тайёрловчи: С.Ҳасанов. – Тошкент: Шарқ, 2002.
2. «Ko`zidin boshqa havodur». – Т.: «Zabarjad Media», 2021, 160 бет.

МУНДАРИЖА :

<i>Содиқов Қосимжон Позилжонович. Илк ўрта асрларда</i>	
<i>Марказий Осиёдаги тил вазияти</i>	3
<i>Исломов Заҳид Маҳмудович. “Мукаддамату-л-адаб” асарининг қадим</i>	
<i>луғатшунослик тарихидаги ўрни</i>	10
<i>Зоҳидов Рашид Фозилович. “Саботул ожизин” шарҳлари тадқиқи</i>	17
<i>Абдулла Ўразбоев Дурдибаевич. “Ўзбек мумтоз адиблари</i>	
<i>электрон луғатини яратиш” – давр талаби</i>	25
<i>Пардаев Қўлдош Узоқович. Муқимий дастхатида ёзилган манбалар таҳлили</i>	30
<i>Абдулхайров Манзар Хусанович. Бобур лирикасига бир назар</i>	36
<i>Амонов Шермуҳаммад Нормуротович. Табибий дostonлари ҳақида</i>	39
<i>Шукурова Зилола Юсуфова. «Қисаси Рабғузий»нинг</i>	
<i>нодир кўлёмаси ва тошбосма нусхалари киёси ва таҳлили</i>	42
<i>Қораев Шерхон Пўлатхонович. Алишер Навоий асарлари</i>	
<i>риндлар адабий мажлислари манбаси сифатида</i>	46
<i>Xurramova Zebiniso Safarboyevna. “Samariya”da yashab qolgan</i>	
<i>Abdulmo‘min Sattoriy</i>	51
<i>Атаев Азамат Пўлатович. VIII – XIII асрлар Хоразм адабий муҳити</i>	
<i>манбашунослиги (“Мукаддамату-л-адаб”нинг айрим кўлёмза</i>	
<i>нусхалари мисолида)</i>	54
<i>Кобилова Зебохон Бакировна, Сугдиёна Эргашева. Амирий ва Фазлий</i>	57
<i>To‘xtamurodov Furqat Safarmurodovich. Muhsiniy she‘riyatida matn tahriri</i>	61
<i>Бабаназаров Ихтиёр Мадиримович. “Атвоқ уз-заҳаб...”дан илҳом олган</i>	
<i>“атвоқ” ва “заҳаб”лар (Асар таржималари мисолида)</i>	66
<i>Жаҳонгир Турдиев. Туркий “Меърожнома”даги лексик бирликлар таснифи</i>	71
<i>Аъзам Қамбаров. “Бадойеъ ас-санойеъ фи тартиб аш-шароиъ” асарининг</i>	
<i>кўлёмза ва нашрлари</i>	75
<i>Dilorom Fayziyeva. Hoja Orif Revgariyning “Orifnoma” asarining o‘rganilish tarixi</i>	79
<i>Mustafo Yunusxo‘jayev. Jaloliddin Rumiyning</i>	
<i>“Ma‘naviy masnaviy” asarining yaratilishi, lisoniy tuzilishi</i>	82
<i>Ҳасан Қодиров. Қадимий кўлёмзалар номини хужжатлаштириш</i>	
<i>тартиби ва кондалари</i>	86
<i>Fayzullajon Abdulxamidov. Alisher Navoiy asarlarida iqtibos san‘ati</i>	88
<i>Tura Tosh Muhammad Zarif. “Mahbub ul-qulub” da matn talqini</i>	
<i>muammolarining o‘rganilishi</i>	91
<i>Xurshidabonu Muxitdinova. “Qissai Farhod va Shirin”da nazmiy parchalar</i>	95
<i>Madinabonu Pardayeva. “Nazm ul-javohir” asarida so‘z talqini</i>	99
<i>Abdurashidova Noila Damin qizi. Zaruriy ehtiyoj!</i>	103
<i>Almardonova Aziza. Ahmad Yassaviy ijodida nafs talqini</i>	106
<i>Maxmuda Yuldasheva. “Hayrat ul-abror” dostonida adolat vasfi</i>	110
<i>Қодирова Зухра Обидхон қизи. “Ҳадойиқ ус-сехр” асарининг</i>	
<i>Шарқ мумтоз адабиётида тутган ўрни</i>	116
<i>Mino Karvoni. Mavlono Lutfiy she‘riyatida talmeh san‘ati</i>	122
<i>Nargiza Shirinova. Me‘morlik, tasviriy san‘at va ijodda husnixatning o‘rni</i>	125
<i>Munisa Sadat. Alisher Navoiy ijodida hikmat</i>	129